

1340-1448. Museum Tusulanums Forlag, København 2001. 320 s. 298 kr..

Gennem flere generationer dominerede emner fra middelalderen den retshistoriske forskning i Danmark, navne som Ludvig Holberg, Henning Matzen, Poul Johs. Jørgensen og Ole Fenger skal nævnes i den forbindelse, andre men færre forskere har dækket senere tidsrum, her skal blot nævnes Stig Iuul med den store disputats *Hovedlod og fællig*. Nu vender historikeren Henrik Lerdam med sin PhD-afhandling tilbage til et middelalderligt emne.

Udgangspunktet er, at den politiske magtkamp i middelalderen ifølge Lerdam drejede sig om at kontrollere retshåndhævelsen. På den ene side var det således en forudsætning for kongemagten, at den greb initiativet m.h.t. lovgivningen, på den anden side at den fik opbygget et bureaukrati eller en forvaltning, der var i stand til at varetage selve retsudøvelsen. Resultatet er blevet en afhandling, der lægger vægt på lovgivningen og på at følge forvaltningen geografisk og kronologisk på dens rejser rundt omkring i landet for derigennem at kunne fastslå, i hvor høj grad den var afhængig af kongemagtens fysiske tilstedeværelse, eller om den virkede i kraft af embedet. Muligvis kan der tales om en begyndende bureaukratisering og professionalisering af retsvæsenets øvre lag.

Også i kraft af kildematerialets beskaffenhed betyder denne tilgangsvinkel, at flere af de aspekter, der indenfor de sidste årtiers nyere retshistoriske forskning har nydt fremme, må indtage en mindre væsentlig rolle. Her tænkes først og fremmest på retspraksis og på forholdet og samspillet mellem retsvæsenets forskellige instanser.

Henrik Lerdam følger Rettertinget på dets rejser og dokumenterer gennem de udstedte og overleverede dokumenter, hvor det har opholdt sig for derved at påpege brændpunkter i den danske historie, som i dronning Margretes tid ofte knyttede sig til krongodserhvervelsen.

Gemt i denne noget tørre opremsning af steder og tider befinder der sig umådeligt spændende problemer, hvis besvarelse vil hjælpe med til at placere Danmark ikke alene i den nordiske, men også i den kontinentaleuropæiske politiske og retspolitiske sammenhæng. Kort sagt tyder Lerdams resultater på, at Danmark på et langt tidligere tidspunkt end Norge og Sverige indtrådte i en moderniseringsfase. Anvendelsen af edsbeviset er blot et enkelt eksempel herpå. I det norske og svenske retsvæsen blev såvel mededen som benægtelseseden benyttet så sent som i det 17. århundredes midte og slutning, hvorimod mededen i Danmark var helt forsvundet på et langt tidligere tidspunkt (hvornår vi-

des ikke præcist), og benægtelsesedens anvendelse var afhængig af herredsfogedernes villighed til at anvende dette institut. Lerdams iver efter at få placeret Danmark i den europæiske sammenhæng, går dog lidt vel hastigt, når han hævder, at den inkvisitoriske procedure, eller som han udtrykker det s. 52 «en mere inkvisitorisk procesmåde», var ved at blive indført allerede i det tidsrum, han behandler. Desværre definerer Lerdam hverken den inkvisitoriske eller den akkusatoriske procedure, men overgangen mellem de to procesmåder foregik i Tyskland ca. 100 år senere, altså i det 16. århundredes begyndelse, så det kan ikke være foregået i Danmark på det tidspunkt, Lerdam hævder.

Afhandlingens styrke ligger så afgjort i de administrative aspekter i studiet af det senmiddelalderlige retsvæsen. I det 15. århundredes første fjerdedel var der klare forskelle på dommerkorpsets sammensætning og den kontinuitet, der blev lagt for dagen, i Jylland og på Sjælland. I Jylland var det de samme dommere, der i ugevis dømte i Aalborg for derefter at vende tilbage, når tinget kom tilbage til området, mens der på Sjælland var et stort forbrug af forskellige dommere i «flygtige konstellationer». Det kan skyldes, at de jyske dommere kom fra lokalområdets stormandslægter, mens anvendelsen af kongemagtens nærmeste medarbejdere var langt mere udpræget på Sjælland (s. 149). Erfaringerne fra disse to dommerkorpssammensætninger må have givet sig udslag i, at rigsrådsmedlemmer sammen med biskopperne fra midten af århundredet kom til at spille en langt mere aktiv rolle som dommere, hvilket betyder, at en bestræbelse på at centralisere retsplejen var sat i gang, sandsynligvis på baggrund af en forståelse af betydningen af kontinuitet. Flere forskellige dommere vil være skadelige for den retssikkerhed, Lerdam dog ikke forsøger at definere indholdet af.

Disse bestræbelser gik igen i sammensætningen af de personer, der udgjorde landsdommerkorpset. Mens den jyske landsdommer fra 1396 var højadelig, gik det langsommere med at få indført samme orden ved de andre landsting. Ved disse dominerede enten lavadelige eller borgere fra landstingets hjemby, og det var så sent som i midten af 1400-tallet, at den sjællandske landsdommer blev højadelig. Skønt denne skelnen mellem høj- og lavadel er vanskelig at håndtere, var det en forskel, som, hvis man ser på fordelingen mellem små (Falster for at nævne et enkelt eksempel) og store landsting, varede ved ind i det 17. århundrede.

Det er ligeledes interessant, at borgerskabet som udstedere af tingsvidner ved landstingene spillede en stadig større rolle, hvilket peger mod den øgede betydning, landstingene fik. Denne udvikling fortsatte i det 16. og 17. århundrede, men Lerdam noterer det ikke. Det kan skyldes, at hans egentlige ærinde mere ligger i den administrative og poli-

tiske historie end i retshistorien. Resultatet er da også, at han ikke forsøger at give en forklaring på landstingenes stigende betydning i senmiddelalderen.

Lerdam kunne også have opnået et langsigtet perspektiv i afhandlingen i den del, der behandler tingsvidneudstedernes geografiske fordeling, hvis han havde sammenlignet med forholdene i det 17. århundrede. På Sjælland kom de hovedsageligt til landstinget i Ringsted, som det skrives, fra Midt- og Sydsjælland. Udstederne i Jylland kom fra en større omkreds end det umiddelbare opland omkring Viborg, men hele Jylland var langt fra repræsenteret, og når Lerdam undersøger sagsparternes hjemsted, var der ganske vist en større spredning end for tingsvidneudstedernes vedkommende, men hverken Syd- eller Vestjylland var repræsenteret. Rejsen til Viborg har sikkert været for lang, og Lerdam har givetvis ret, når han mener, at sysseltingene er blevet anvendt som alternativ. Betydningen af nærheden til tinget er også blevet dokumenteret for en senere periode for herredstingenes vedkommende (se *Bol og By* 1995:1, s. 36-51).

Lerdams dokumentation af den ujævne spredning af herredsfogedinstitutionen er betydningsfuld for såvel administrations- som retshistorien; ved dronning Margrethes død kendtes herredsfogeder kun i begrænset omfang i Jylland, og på Sjælland var der herreder uden herredsfoged. Der kan ikke herske tvivl om, at Lerdam har ret, når han tilskriver kongemagten væksten i antallet af herredsfogeder. At herredstinget således tidligere var uden fast ledelse, kunne have ført til en noget mere dybtgående diskussion af tingets funktion, end tilfældet bliver i afhandlingen.

Henrik Lerdams PhD-afhandling er solid og velskrevet, men den ville have nydt godt af mere luft under vingerne og et noget mere fremadskuende blik, der ville have vist kontinuiteten i de retslige forhold.

Jens Chr. V. Johansen